

**VILNIAUS BALTUPIŲ PROGIMNAZIJOS
APSAUGOS NUO SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE
ĮGYVENDINIMO TVARKOS APRAŠAS**

**I SKYRIUS
BENDROSIOS NUOSTATOS**

1. Vilniaus Baltupių progimnazijos (toliau – Progimnazija) apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įgyvendinimo tvarkos aprašas (toliau – Aprašas) nustato smurto (fizinio, psichologinio, seksualinio, nepriežiūros) prieš asmenį pasekmes asmens fizinei, psichikos, dvasinei, moralei ar socialinei sveikatai ir raidai, smurto atpažinimo kriterijus, Progimnazijos darbuotojų veiksmus įtarus, kad asmuo galimai patyrė smurtą artimoje aplinkoje, keitimosi asmens duomenimis, susijusiais su smurtu artimoje aplinkoje, procedūrą bei smurtą artimoje aplinkoje patyrusių ar patiriančių pavojų dėl smurto artimoje aplinkoje asmenų ir susijusių asmenų asmens duomenų rūšis.

2. Šio Aprašo tikslas – kaip galima anksčiau atpažinti asmenį, kuris galimai patyrė smurtą artimoje aplinkoje, ir imtis būtinų veiksmų užkirsti kelią bet kokių smurto apraiškų pasikartojimui.

3. Šis Aprašas taikomas visiems Progimnazijos darbuotojams, kurie gauna informacijos apie asmenis, patyrusius smurtą artimoje aplinkoje, arba asmenis, kurie patiria smurto artimoje aplinkoje pavojų.

4. Apraše vartojamos sąvokos:

4.1. **artima aplinka** – aplinka, kurią sudaro asmenys, siejami arba praeityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės, giminystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį;

4.2. **pagalba smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančiam asmeniui ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusiam asmeniui** – informacija, konsultacijos ir (ar) paslaugos, teikiamos smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančiam asmeniui ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusiam asmeniui, atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje pobūdį, dėl šio smurto atsiradusius jo poreikius, taip pat ir individualius poreikius;

4.3. **smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo** – asmuo, prieš kurį panaudotas smurtas artimoje aplinkoje, taip pat vaikas, tapęs smurto artimoje aplinkoje liudininku, ir (ar) vaikas, gyvenantis artimoje aplinkoje, kurioje buvo smurtauta;

4.4. **smurtas artimoje aplinkoje** – artimoje aplinkoje veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, turtinę ir (ar) neturtinę žalą;

4.5. **smurto artimoje aplinkoje pavojų keliantis asmuo** – asmuo, keliantis pagrįstą įtarimą, kad gali panaudoti smurtą artimoje aplinkoje;

4.6. **smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantis asmuo** – asmuo, prieš kurį, pagrįstai įtariama, gali būti panaudotas smurtas artimoje aplinkoje;

4.7. **specializuota kompleksinė pagalba** – pagalba smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims, kurią organizuoja, koordinuoja ir (ar) teikia specializuotos kompleksinės pagalbos centrai, kaip tai nustatyta Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo 14 straipsnyje;

4.8. **specializuotos kompleksinės pagalbos centras** – Lietuvos Respublikoje ar kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje arba kitoje Europos ekonominės erdvės valstybėje įsisteigęs viešasis juridinis asmuo ar jo padalinys, kuriam Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo 16 straipsnyje nustatyta tvarka suteikta teisė teikti specializuotą kompleksinę

pagalbą smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantiems asmenims ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims.

5. Kitos Apraše naudojamos sąvokos suprantamos ir aiškinamos taip, kaip jos apibrėžtos teisės aktuose, įskaitant, bet neapsiribojant Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme, 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamente (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (toliau – Reglamentas).

6. Šio Aprašo nuostatos su būtiniais pakeitimais taikomos ir tais atvejais, kai įtariamas smurtas artimoje aplinkoje prieš suaugusį asmenį.

II SKYRIUS

SMURTO FORMOS IR SMURTO ATPAŽINIMO KRITERIJAI

7. Išskiriamos šios smurto prieš asmenį formos: fizinis, psichologinis, seksualinis, ekonominis smurtas ir vaiko nepriežiūra. Gali būti naudojamas vienos formos smurtas, tačiau dažniausiai pasitaiko keleto jų kombinacija, pavyzdžiui, seksualinis smurtas naudojamas kartu su fiziniu ir psichologiniu smurtu. Smurtą artimoje aplinkoje galima atpažinti ne iš vieno, o iš kelių kriterijų, todėl būtina įvertinti smurto artimoje aplinkoje kriterijų visumą.

8. Fizinis smurtas gali pasireikšti:

8.1. smūgiavimu, daužymu, spardymu, stumdymu;

8.2. mušimu („tekšnojimu“, „pliaukšėjimu“ įvairiais daiktais (pvz.: ranka, diržu, batu ir pan.));

8.3. purtymu, žnaibymu, draskymu, kandžiojimu;

8.4. tampymu už plaukų ar ausų;

8.5. smaigimu, kankinimu (pvz.: vertimu ilgą laiką stovėti nepatogioje padėtyje, karštyje ar šaltyje; vaiko burnos plovimu muilu ir pan.);

8.6. uždarymu ir laikymu tamsoje (pvz.: rūsyje, spintoje ir pan.);

8.7. deginimu (cigarečių gėsinimo žymės, kitų įkaitintų daiktų nudeginimai ant kūno), plikymu vandeniui, badymu;

8.8. ginklų ar kitų žalojančių daiktų naudojimu, t. y. tai, kas sukelia fizinį skausmą ir jį žaloja;

8.9. kitais tyčiais fiziniiais veiksmais, sukeliančiais skausmą, darančiais žalą arba keliančiais pavojų asmens gyvybei, sveikatai, raidai ar žalą garbei ir orumui.

9. Fizinis smurtas gali būti vienkartinis įvykis arba pasikartojantys, ilgą laiką besitęsiantys veiksmai. Fizinio smurto sukelta fizinė žala gali varijuoti nuo lengvo nubrozdinimo, mėlynių iki kaulų lūžių ar net gyvybei grėsmingų sužalojimų. Dažniausiai fizinis smurtas palieka žymes ant asmens kūno, tačiau neretai apie patirtą traumą galima spręsti iš asmens elgesio ar emocijų.

10. Fizinio smurto atpažinimo kriterijai:

10.1. fiziniai požymiai:

10.1.1. mėlynės arba kraujosruvos (pavienės ar daugybinės vienoje ar keliose vietose), panašaus dydžio, gali būti įvairių daiktų formų (virvės, diržo ir pan.), suaugusio įkandimo (dantų) žymės. Jos gydomos keičiasi nuo raudonos (0–2 dienų) – mėlynos (2–5 dienų) – žalsvos (5–7 dienų) – geltonos (7–10 dienų) – rudos (10–14 dienų) spalvos ir po 2–4 savaičių pranyksta;

10.1.2. nudeginimai (pavieniai ar daugybiniai), nuplikymai įvairiose (matomose ar (ir) nepastebimose) kūno vietose, neturintys pagrįsto paaiškinimo;

10.1.3. nušalimai (sutinusios, paraudusios kojos ar rankos), kuriems nėra pagrįsto paaiškinimo;

10.1.4. įdrėskimai, įpjovimai, nubrozdinimai ar randai, kuriems nėra įtikinamo paaiškinimo ar paaiškinimas nepagrįstas;

10.1.5. burnos ertmės, pilvo ir krūtinės ertmės sužalojimai (kepenų, blužnies), kai tai nesusiję su medicinine būkle ar nėra patvirtinta sunkia netyčine trauma, įgimtomis priežastimis;

10.1.6. stuburo sužalojimo požymiai (slankstelių pažeidimai, kaklo sužalojimas), kaukolės ertmės, kitų kaulų lūžiai (pavieniai ar daugybiniai), kai tai nesusiję su vaiko medicinine būkle (pvz.: trapių kaulų sindromu) ar netyčine sunkia trauma, nėra paaiškinimo arba jis nepagrįstas;

10.1.7. tinklainės kraujosruvos ar akių sužalojimai, kai tai nesusiję su medicinine būkle ar nėra patvirtinta sunkia netyčine trauma, įgimtomis priežastimis. Matomos kraujosruvos akių tinklainėse, dusimas, vėmimas yra sukrėsto vaiko sindromo pagrindiniai požymiai, kai vaikas labai stipriai kratomas, purtomas suaugusiojo; dažniausiai šį sindromą patiria kūdikiai iki 1 metų, tačiau jis gali pasitaikyti iki 2 metų amžiaus vaikams;

10.2. emociniai ir elgesio požymiai:

10.2.1. nerimastingumas, baimingumas;

10.2.2. tam tikrų asmenų, vietų baimė (pvz.: bijo tam tikrų suaugusiųjų, bijo grįžti namo);

10.2.3. savęs nuvertinimas (pvz.: sako, kad jis nevykėlis, jam nepavyks atlikti užduočių);

10.2.4. perdėtas nuolankumas, paklusnumas;

10.2.5. agresyvumas (pvz., muša ar spardo savo augintinį arba tam tikrą asmenį);

10.2.6. nuotaikų kaita, impulsyvios reakcijos (pvz.: greitai įniršta, tranko daiktus ir staiga ima juoktis);

10.2.7. prislėgtumas (pvz.: nesišypso, nesijuokia);

10.2.8. padidintas jautrumas aplinkos dirgikliams (pvz.: išsigąsta staigių kito asmens judesių, netikėtų garsų);

10.2.9. nemiga (pvz.: negali užmigti, sapnuoja košmarus);

10.2.10. valgymo sutrikimai;

10.2.11. atsiribojimas (pvz.: nenori įsitraukti į bendrą grupės/ klasės veiklą, nebendrauja su kitais vaikais, lieka nuošalyje);

10.2.12. probleminis ir (ar) provokuojantis elgesys grupėje ar klasėje (pvz.: tyčia pažeidinėja taisykles, vagia, vartoja alkoholį);

10.2.13. vengiantis elgesys kasdienėje veikloje (pvz.: atsisako iki tol mėgtos veiklos);

10.2.14. nenoras eiti mokyklą, stipriai suprastėję ugdymosi/ mokymosi pasiekimai;

10.2.15. vengimas persirengti fizinio ugdymo pamokose, oro sąlygas neatitinkančių drabužių nešiojimas (tai gali būti bandymas slėpti mėlynės ar kitus kūno sužalojimus);

10.2.16. kitais asmens elgesio ar emocijų pokyčiais.

11. Psichologinis smurtas gali pasireikšti:

11.1. asmens atstūmimu, kai artimi asmenys įvairiais būdais ir priemonėmis demonstruoja, kad jis yra nemylimas ir nepageidaujamas;

11.1.1. grubia kritika, menkinimu, „etikečių klįjavimu“;

11.1.2. plūdimu, keikimu;

11.1.3. šaukimu;

11.1.4. žeminimu, menkinimu;

11.1.5. erziniu ir šaipymusi iš jo protinių galių ar fizinės išvaizdos;

11.1.6. demonstruojamos meilės, dėmesio ar prisilietimų atmetimu;

11.1.7. fiziniu ar emociniu vaiko apleistumu;

11.1.8. išskyrimu/ atskyrimu nuo likusios šeimos dalies;

11.1.9. varymu iš namų;

11.1.10. neįleidimu namo, prisidengiant disciplinos tikslais ar baudimu;

11.2. vaiko ignoravimu, kai suaugusieji dėl savo emocinių ar kitokių problemų (pvz.: psichikos sutrikimo, alkoholio vartojimo ar kt.) nėra pajėgūs atliepti vaiko emocinių poreikių, negali parodyti vaikui prierašumo ar rūpintis juo, nesidomi vaiku, nesuteikia jam švelnumo ar nepripažįsta vaiko buvimo; suaugusieji fiziškai yra šalia vaiko, tačiau emociškai jie nėra prieinami:

11.2.1. nenuoseklus suaugusiojo atsakas ar jo nebuvimas į vaiko siekį užmegzti kontaktą;

11.2.2. nesirūpinimas vaiko fiziniais, socialiniais ir emociniais poreikiais;

11.2.3. nesidomėjimas vaiko interesais, veikla, mokyklos reikalais, draugais, jų nepripažinimas;

11.2.4. nelaikymas vaiko savu, jo nepripažinimas;

11.2.5. neužtikrinimas vaikui medicininės priežiūros, saugios, švarios aplinkos;

11.2.6. negebėjimas ar menkos pastangos apsaugoti vaiką nuo pavojingų ar žalingų jam situacijų;

11.3. vaiko terorizavimu, kai suaugusieji grasina, šaukia ar keikia vaikus, išskiria vieną vaiką iš kitų jį kritikuodami, bausdami ar išjuokdami, baugina fizine žala, palikimu ar net mirtimi:

11.3.1. perdėtu vaiko erziniu, šaipymusi, rėkimu, keikimu;

11.3.2. grasinimu, vaiko arba kitų bauginimu, gąsdinimu vaiko akivaizdoje;

11.3.3. nenusipėjimu, nepagrįstu ir ekstremaliai intensyviu emocijų išliejimu ant vaiko;

11.3.4. žodiniiais suaugusiojo grasinimu sužaloti vaiką, save ar kitus;

11.3.5. priešišku kitiems šeimos nariams;

11.3.6. nenuoseklių ir nepagrįstų reikalavimų vaikui kėlimu;

11.3.7. vaiko pašiepimu ir menkinimu kitų akyse;

11.3.8. grasinimu atskleisti asmeninę ar trikdančią informaciją apie vaiką;

11.4. vaiko izoliavimu, kai suaugusieji riboja vaiko galimybes įsitraukti/ dalyvauti įvairiose veiklose kartu su bendraamžiais, atiboja vaiką nuo jo raidai būtinos emocinės, socialinės stimuliacijos:

11.4.1. vaiko palikimu vieno ar be priežiūros ilgą laiką;

11.4.2. draudimu vaikui bendrauti su bendraamžiais ar draugais;

11.4.3. vaiko atskyrimu nuo įvairios jam būtinos emocinės ir socialinės aplinkos;

11.4.4. reikalavimu vaikui nuolat būti namuose/ kambaryje;

11.4.5. vaiko atibojimu nuo žaidimų su bendraamžiais ir jį džiuginančių veiklų;

11.4.6. draudimu vaikui dalyvauti renginiuose, bendraamžių ar šeimos susitikimuose, šventėse;

11.4.7. pernelyg griežtomis bausmėmis už vaiko amžiui įprastą elgesį;

11.4.8. vaiko skatinimu atsisakyti draugų ar socialinių kontaktų, kvietimų;

11.4.9. per didelę vaiko atstovų pagal įstatymą globa ir atsargumą, dėl kurio ribojamas vaiko patyrimas ir mokymasis;

11.5. vaiko socialiniu tvirkinimu, kai suaugusieji palaiko, pritaria ar skatina vaiko dalyvavimą nusikalstamoje ar vaiko amžiaus neatitinkančioje veikloje, leidžia stebėti žiaurų elgesį su gyvūnais, žiūrėti netinkamo seksualinio turinio vaizdus:

11.5.1. vaiko skatinimu ar apdovanojimu už neetišką ar nelegalų elgesį (pvz.: vagystes, melavimą, tyčiojimąsi);

11.5.2. vaiko skatinimu užsiimti prostitucija;

11.5.3. psichoaktyviųjų medžiagų parūpinimu vaikui arba jų vartojimu kartu su vaiku;

11.5.4. leidimu ar skatinimu įsitraukti į veiklas, kurios yra žalingos sau pačiam ar kitiems (pvz., lošimus);

11.6. vaiko išnaudojimu/ eksploatavimu, kai suaugusieji manipuliuoja vaiku ar verčia jį dalyvauti veiklose, neatitinkančiose vaiko raidos etapo ir poreikių, deleguoja jo amžiaus neatitinkančią atsakomybę:

11.6.1. vaiko raidos lygį, galimybes ir pajėgumą viršijančiais suaugusiųjų lūkesčiais;

11.6.2. vaiko vertimu dalyvauti jam nenorimoje veikloje be pagrįstos priežasties;

11.6.3. vaiko amžiaus neatitinkančiu reikalavimu prižiūrėti/ rūpintis tam tikrais asmenimis;

11.6.4. vaiko kaltinimu, gėdinimu, smerkimu dėl kitų elgesio (pvz., tam tikro asmens girtavimo);

11.6.5. pernelyg aukštais lūkesčiais namų ruošos ar kasdinių pareigų vykdymo srityje;

11.6.6. unikalių vaiko temperamento ir asmenybės savybių neigimu ir kita.

12. Psichologinis smurtas – sunkiausiai atpažįstama ir nustatoma smurto prieš asmenį forma, nes ji nepalieka žymių ant kūno, jo pasekmės pasireiškia tik vėliau, be to, sunku nustatyti ribą tarp vaiko auklėjimo (nuolatinio būgštavimo dėl vaiko laisvalaikio, jo vertimo užsiimti tam tikra veikla ar pan.) ir smurto. Psichologiniam smurtui priskirtinas pastovus vaiko poreikių netenkinimas, nuolatinis vaiko atstovų pagal įstatymą bendravimo su vaiku pobūdis, kuris žalojančiai veikia vaiko asmenybę ir trikdo visavertę jo asmenybės raidą.

13. Psichologinio smurto atpažinimo kriterijai:

13.1. vaiko emociniai ir elgesio požymiai:

- 13.1.1. perdėtas meilumas, lipšnumas su mažai pažįstamais žmonėmis;
- 13.1.2. pasitikėjimo savimi stoka, nerimastingumas, perdėtas atsargumas;
- 13.1.3. artimo ryšio su vaiko atstovais pagal įstatymą stoka (pvz., nesidžiaugia, kai vaiko atstovai pagal įstatymą ateina pasiimti iš Progimnazijos);
- 13.1.4. agresyvumas kitų vaikų ar gyvūnų atžvilgiu;
- 13.1.5. vaiko amžiaus neatitinkančios žinios, kalba, elgesys (per daug suaugęs arba pernelyg vaikiškas);
- 13.1.6. sunkumai valdyti stiprias emocijas, jų proveržius;
- 13.1.7. atsiribojimas/ atsitraukimas nuo tam tikro asmens;
- 13.1.8. baimė, neapykanta tam tikro asmens atžvilgiu;
- 13.1.9. socialinių įgūdžių stoka, mažai draugų;
- 13.1.10. emocinis nebrandumas (lyginant su bendraamžiais);
- 13.1.11. mikčiojimas, apsunkinta kalba;
- 13.1.12. psichosomatiniai skundai (galvos, pilvo skausmai, pykinimas);
- 13.1.13. nevalingas šlapinimasis ir tuštinimasis;
- 13.1.14. depresija, uždarumas;
- 13.1.15. save žalojantis elgesys: alkoholio vartojimas, pjaustymasis, suicidiniai bandymai;
- 13.2. psichologinį smurtą prieš vaiką padeda atpažinti suaugusiųjų, psichologiškai smurtaujančių prieš vaiką, elgesio požymiai:
 - 13.2.1. nepagarbos vaikui demonstravimas;
 - 13.2.2. negatyvūs pasisakymai apie vaiką;
 - 13.2.3. emocijų vaiko atžvilgiu nerodymas, vengimas vaiką paliesti, apkabinti;
 - 13.2.4. nesirūpinimas medicininiais vaiko poreikiais;
 - 13.2.5. vaiko pravardžiavimas, viešas jo žeminimas;
 - 13.2.6. nuolatiniai grasinimai vaikui sukelti fizinę žalą arba vaiko vertimas stebėti kaip smurtaujama prieš jo mylimą asmenį ar gyvūną;
 - 13.2.7. nerealistinių lūkesčių vaiko atžvilgiu puoselėjimas;
 - 13.2.8. vaiko išnaudojimas namuose kaip tarno ar tam tikro asmens mažesniems vaikams prižiūrėti;
 - 13.2.9. vaiko įtraukimas į „suaugusiųjų reikalus“, pvz.: skyrybas, tam tikrų asmenų tarpusavio konfliktus.
- 14. Seksualinis smurtas prieš vaiką gali pasireikšti:
 - 14.1. seksualiniais santykiais su prasiskverbimu (analiniais, vaginaliniais, oraliniais);
 - 14.2. daiktų kišimu į lytinius organus;
 - 14.3. vaiko glostymu, lietim, bučiavimu, masturbavimu siekiant seksualiai pasitenkinti;
 - 14.4. vertimu glostyti ar masturbuoti tam tikrą asmenį, bučiuoti, čiulpti, kandžioti jo lytinius organus;
 - 14.5. lytinių organų demonstravimu vaikui;
 - 14.6. vertimu ar siūlymu vaikui nusirenginėti, masturbotis tam tikro asmens akivaizdoje;
 - 14.7. vaiko įtraukimu į pornografinę veiklą ar prostituciją;
 - 14.8. seksualinio pobūdžio kalbomis su vaiku, nepadorių gestų, pornografinio turinio medžiagos demonstravimu vaikui siekiant seksualinių tikslų.
- 15. Seksualinio smurto atpažinimo kriterijai:
 - 15.1. fiziniai požymiai:
 - 15.1.1. nėštumas;
 - 15.1.2. lytiniu keliu plintančios infekcijos;
 - 15.1.3. poodinės kraujosruvos, nubrodinimai išorinių lytinių organų, krūtų, sėdmenų, vidinių šlaunų paviršių srityje, kurių negalima paaiškinti atsitiktine trauma;
 - 15.1.4. nepaaiškinamas kraujavimas iš išorinių lytinių organų, makšties;
 - 15.1.5. patinimai, skausmas, niežėjimas analinėje ar išorinių lytinių organų srityje;
 - 15.1.6. skausmingas šlapinimasis;
 - 15.1.7. sunkumai sėdint ar vaikstant;
 - 15.1.8. suplėšyti, dėmėti ar kruvini drabužiai;

- 15.1.9. sutrikęs miegas, valgymo sutrikimai;
- 15.2. emocijų ir elgesio požymiai:
 - 15.2.1. nuolatinis savo genitalijų lietimasis, trynimasis (net iki skausmo);
 - 15.2.2. viešas masturbavimasis, nesiliaujantis net ir vaiką sudrausminus;
 - 15.2.3. vaiko amžiaus neatitinkančios seksualinės žinios, atviras įvairių seksualinių dalykų klausinėjimas (net ir nepažįstamų žmonių);
 - 15.2.4. seksualinio turinio žaidimai; žaidžiant demonstruojama agresija, priešiškus savo arba priešingai lyčiai;
 - 15.2.5. lytinio akto su kitais vaikais, gyvūnais ar žaislais imitavimas;
 - 15.2.6. daiktų kišimas sau ar kitiems į vaginą, užpakalį;
 - 15.2.7. nusirenginėjimas nuogai arba įkyrūs prašymai, kitų nurenginėjimas;
 - 15.2.8. savo kūno gėdijimasis/ nekontingencijos/ bjaurėjimasis juo;
 - 15.2.9. suaugusiojo lietimasis, „gundymas“, įmantrus, provokuojantis elgesys;
 - 15.2.10. vengimas nusirengti prie kitų žmonių (pvz., per fizinio ugdymo pamokas);
 - 15.2.11. susivaržymas, susikaustymas, įtampa judant, žaidžiant, sportuojant;
 - 15.2.12. įtampa, sustingimas, baimė būti suaugusių žmonių liečiamu, keliamu, apkabinamu, sodinamu ant kelių;
 - 15.2.13. tam tikrų konkrečių vietų baimė, vengimas (pvz.: vonios ar tualetų kambario, tamsių vietų);
 - 15.2.14. seksualinio turinio detalių, simbolių piešimas;
- 15.3. vaikams, patiriantiems seksualinį smurtą, gali pasireikšti ir kiti, nespecifiški požymiai, kurie galimi ir esant kitokio pobūdžio problemoms:
 - 15.3.1. pernelyg nuolankus, paklusnus elgesys;
 - 15.3.2. socialinių kontaktų vengimas, izoliacija;
 - 15.3.3. nesidomėjimas iki tol mėgta veikla;
 - 15.3.4. artumo, intymumo, fizinio kontakto baimė;
 - 15.3.5. dėmesio koncentravimo sunkumai;
 - 15.3.6. nepasitikėjimas suaugusiais;
 - 15.3.7. konkrečių asmenų baimė ar baimė likti vienam su tam tikru asmeniu;
 - 15.3.8. depresija, suicidiniai bandymai;
 - 15.3.9. agresyvus elgesys;
 - 15.3.10. apetito sutrikimai;
 - 15.3.11. miego sutrikimai, naktiniai košmarai, baimė eiti miegoti;
 - 15.3.12. regresyvus elgesys;
 - 15.3.13. piktnaudžiavimas psichoaktyviomis medžiagomis.
- 16. Seksualinis elgesys yra normali vaiko raidos dalis. Tam, kad būtų galima įtarti/ atpažinti seksualinį smurtą prieš vaiką, yra svarbu žinoti vaikų seksualumo raidą ir skirtingiems vaiko raidos etapams būdingą seksualinį elgesį. Priede Nr. 4 pateikiami skirtingo amžiaus vaikų normalaus ir susirūpinimą keliančio seksualinio elgesio pavyzdžiai.
- 17. Nepriežiūra gali pasireikšti:
 - 17.1. fiziniu apleistumu: nesirūpinama vaiko maistu (ar jis nemaitinamas), apranga, higiena (pvz.: verčiamas vaikščioti purvinais, prasmirdusiais drabužiais), fizine sveikata (pvz.: ne pagal vaiko fizinę jėgą skiriami namų ruošos darbai, susirgus nekviečiamas gydytojas, neperkami vaistai), saugia aplinka (pvz.: vaikas išvežamas iš namų, paliekamas mokykloje po darbo valandų, gyvena šaltuose namuose, paliekamas ilgą laiką be suaugusiųjų priežiūros);
 - 17.2. emociniu apleistumu: netenkinami vaiko psichologiniai poreikiai (pvz.: nebendraujama su vaiku, nesidomima jo interesais);
 - 17.3. socialiniu apleistumu: nesirūpinama vaiko išsilavinimu, socializacija.
- 18. Nepriežiūros atpažinimo kriterijai:
 - 18.1. vaikas per menkai lyginant su savo bendraamžiais fiziškai išsivystęs (pvz., mažo svorio, ūgio), kai tam nėra medicininių priežasčių;
 - 18.2. netvarkinga vaiko išvaizda – murzinas, purvini drabužiai, suplyšusi avalynė;
 - 18.3. vaiko apranga neatitinkanti sezono, oro sąlygų;

- 18.4. vaiko dantys išgedę ir netaisomi, negydomos burnos ertmės ligos;
- 18.5. vaikas mieguistas, sunkiai susikaupia, apatiškas;
- 18.6. vaikas nuolat alkanas, vagiliauja maistą;
- 18.7. vaikas neturi būtiniausių mokyklinių priemonių;
- 18.8. vaikas gali vagiliauti įvairius daiktus iš mokyklos, grupės/ klasės vaikų;
- 18.9. vaikas nereguliariai lanko mokyklą, vaiko teisėti atstovai pagal įstatymą nesilaiko, pažeidžia mokyklos vidaus tvarkos taisykles (pvz.: vaikas pernelyg vėlai/ anksti atvedamas, „pamirštama“ jį pasiimti nustatytu laiku; vėluoja į pamokas, praleidžia jas be pateisinamos priežasties);
- 18.10. vaiką atveda ar pasiima iš Progimnazijos jam mažai pažįstami, nuolat vis kiti, neblaivūs, netinkamai besielgiantys suaugusieji;
- 18.11. vaikas pastebimas elgetaujantis, valkataujantis po pamokų;
- 18.12. vaikas neturi socialių įgūdžių ar jie nepakankami jo amžiui;
- 18.13. žemas savęs vertinimas, vaikas – itin paklusnus;
- 18.14. vaikas turi žalingų įpročių.
- 19. Smurtas artimoje aplinkoje gali pasireikšti ir kitomis formomis ir (ar) požymiais.

III SKYRIUS

DARBUOTOJŲ VEIKSMAI, KILUS ĮTARIMUI DĖL GALIMO SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE

20. Pokalbio su vaiku, galimai patyrusiu smurtą artimoje aplinkoje, ypatumai pateikiami Priede Nr. 5. Šios rekomendacijos su būtiniais pakeitimais taikomos ir bendraujant su suaugusiu asmeniu.

21. Darbuotojo atliekami veiksmai, kai bendraujama su smurtą artimoje aplinkoje patyrusiu asmeniu:

- 21.1. išklauso ir užfiksuoja asmens sakomus faktus ir kitas reikšmingas aplinkybes;
- 21.2. patikslina, ar teisingai suprato išdėstytas aplinkybes;
- 21.3. padėkoja, kad pasitiki juo ir dalinasi informacija;
- 21.4. akcentuoja, kad smurtinis elgesys yra nepriimtinas, nepateisinamas jokiais aplinkybėmis;
- 21.5. pasiteirauja, ar kreipėsi į policiją, ar ieškojo pagalbos, ar kreipėsi į emocinės paramos linijas;
- 21.6. suteikia informaciją apie specializuotos kompleksinės pagalbos centrą (Moterų informacijos centras, tel. Nr. +370 6 5095 216, el. p. skpc@lygus.lt), emocinės paramos linijas (<https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/emocine-ir-psichologine-pagalba>).

22. Darbuotojo atliekami veiksmai, kai bendraujama su smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančiu asmeniu:

- 22.1. išklauso ir užfiksuoja asmens sakomus faktus ir kitas reikšmingas aplinkybes;
- 22.2. patikslina, ar teisingai suprato išdėstytas aplinkybes;
- 22.3. padėkoja, kad pasitiki juo ir dalinasi informacija;
- 22.4. akcentuoja, kad smurtinis elgesys yra nepriimtinas, nepateisinamas jokiais aplinkybėmis;
- 22.5. pasiteirauja, ar kreipėsi į policiją, ar ieškojo pagalbos, ar kreipėsi į emocinės paramos linijas;
- 22.6. suteikia informaciją apie specializuotos kompleksinės pagalbos centrą (Moterų informacijos centras, tel. Nr. +370 6 5095 216, el. p. skpc@lygus.lt), emocinės paramos linijas (<https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/emocine-ir-psichologine-pagalba>).

23. Darbuotojas, kuris pagrįstai įtaria smurtą artimoje aplinkoje, turi kaip įmanoma greičiau, tačiau ne vėliau kaip per 24 val. nuo informacijos sužinojimo, informuoti Progimnazijos vadovą apie įtariamą atvejį ir pateikti visą turimą ir žinomą informaciją.

24. Progimnazijos vadovas, gavęs informaciją apie įtariamą smurto artimoje aplinkoje atvejį, nedelsiant įvertina visas žinomas aplinkybes ir priima sprendimą dėl informavimo

specializuotą kompleksinės pagalbos centrą apie smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantį asmenį, o apie smurtą patyrusį asmenį – specializuotos kompleksinės pagalbos centrą ir policiją.

25. Progimnazijos vadovui, priėmus sprendimą informuoti specializuotą kompleksinės paramos centrą ar policiją, apie tai informuojamas smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantis asmuo ar smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo.

26. Informacija apie Progimnazijos vykdomą asmens duomenų tvarkymą, nurodyta Reglamento 13 straipsnyje, duomenų subjektams (ar jų atstovams), pateikiama pagal patvirtintą formą (Priedas Nr. 3) pasirašytinai arba elektroniniu paštu, ar per Progimnazijos naudojamą elektroninį dienyną bei skelbiama Progimnazijos interneto svetainės skiltyje „Asmens duomenų apsauga“.

27. Specializuotos kompleksinės pagalbos centrui ir policijai, pateikiami šie smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančio asmens ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusio asmens duomenys: vardas, pavardė, telefono ryšio numeris, elektroninio pašto adresas. Jeigu smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriantis asmuo ar smurtą patyręs asmuo yra nepilnametis, specializuotam kompleksinės pagalbos centrui ir policijai perduodami ir šio nepilnamečio atstovo pagal įstatymą asmens duomenys (atstovo pagal įstatymą vardas, pavardė, telefono ryšio numeris, elektroninio pašto adresas, nepilnamečio vardas, pavardė).

28. Pranešimas specializuotos kompleksinės pagalbos centrui rengiamas pagal Aprašo Priedo Nr. 1 formą (jeigu asmuo yra pilnametis) arba Aprašo Priedo Nr. 2 formą (jeigu asmuo yra nepilnametis).

29. Paruoštas pranešimas gavėjams siunčiamas apsaugotas slaptažodžiu, kuris sudarytas iš bent 8 ženklų (didžiųjų ir mažųjų raidžių, skaičių ir specialiųjų simbolių). Slaptažodis adresatui perduodamas atskirai, jeigu įmanoma kitomis ryšio priemonėmis (pavyzdžiui, pranešimas siunčiamas el. paštu, slaptažodis perduodamas telefonu). Jeigu neįmanoma slaptažodžio perduoti kitomis ryšio priemonėmis, gali būti perduodamas ta pačia priemone, tačiau skirtingais pranešimais (pavyzdžiui, pranešimas išsiunčiamas el. paštu, po kurio laiko sukuriamas atskiras el. pašto pranešimas su slaptažodžiu). Šiuo atveju turėtų dalyvauti du Progimnazijos darbuotojai (iš kurių vienas – Progimnazijos vadovas), kurie įsitikintų, jog siunčiama tinkamam gavėjui. Šios nuostatos su būtinais pakeitimais taikomos ir korespondencijai tarp duomenų valdytojo darbuotojų.

30. Informacija apie asmenis patyrusius smurtą artimoje aplinkoje arba asmenis, kurie patiria smurto artimoje aplinkoje pavojų, įskaitant jų asmens duomenis, gali būti žinoma tik tiems darbuotojams, kuriems būtina tokia informaciją žinoti, t. y. darbuotojui, kuris gavo informaciją apie įtariamą smurtą artimoje aplinkoje, Progimnazijos vadovui bei raštinės darbuotojui tiek, kiek būtina dokumentų parengimui, išsiuntimui bei jų saugojimui teisės aktuose nustatyta tvarka.

IV SKYRIUS BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

31. Šis Aprašas atnaujinamas (peržiūrimas, keičiamas, papildomas, rengiamas naujas) ne dažniau kaip kartą per metus arba pasikeitus teisės aktams, kurie reglamentuoja smurto artimoje aplinkoje prevenciją. Už šio Aprašo atnaujinimą atsakingas duomenų apsaugos pareigūnas.

32. Progimnazijos darbuotojai su Aprašo nuostatomis bei jų pakeitimais supažindinami elektroniniu dienynu ir (ar) Progimnazijos dokumentų segtuve.

33. Darbuotojas, kuris pagrįstai įtarė smurtą artimoje aplinkoje, privalo duomenų apsaugos pareigūną informuoti el. paštu dap@duomenu-sauga.lt apie šio Aprašo taikymo praktiką bei pateikti pasiūlymus dėl tvarkos tobulinimo.

Specializuotos kompleksinės pagalbos centrui

El. p. skpc@lygus.lt

Laiko tema: Pagalba + Vilniaus m.

**PRANEŠIMAS APIE SMURTĄ ARTIMOJE APLINKOJE PAVOJŲ PATIRIANTĮ
AR SMURTĄ ARTIMOJE APLINKOJE PATYRUSĮ ASMENĮ**

Vilniaus Baltupių progimnazija, vadovaujantis Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo 13 straipsnio 3, 4 d., informuoja apie smurtą artimoje aplinkoje patyrusį ar smurtą artimoje aplinkoje patiriantį asmenį.

Smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančio ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusio asmens (toliau – PPA) vardas, pavardė	
PPA kontaktiniai duomenys, kuriais galima susisiekti: telefono ryšio numeris ir (ar) el. pašto adresas	
Trumpas įvykio/ situacijos apibūdinimas	

Informaciją pateikuso subjekto kontaktai:

Vardas Pavardė

El. pašto adresas

Specializuotos kompleksinės pagalbos centrui

El. p. skpc@lygus.lt

Laiko tema: Pagalba + Vilniaus m.

**PRANEŠIMAS APIE SMURTĄ ARTIMOJE APLINKOJE PAVOJŲ PATIRIANTĮ
AR SMURTĄ ARTIMOJE APLINKOJE PATYRUSĮ ASMENĮ**

Vilniaus Baltupių progimnazija, vadovaujantis Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo 13 straipsnio 4 d., informuoja apie nepilnametį vaiką, patiriantį smurto artimoje aplinkoje pavojų ir (ar) patyrusį smurtą artimoje aplinkoje.

Smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančio ar smurtą artimoje aplinkoje patyrusio vaiko vardas, pavardė	
Vaiko atstovo pagal įstatymą vardas ir pavardė	
Vaiko atstovo pagal įstatymą kontaktiniai duomenys: telefono ryšio numeris ir (ar) el. pašto adresas	
Trumpas įvykio/ situacijos apibūdinimas	

Informaciją pateikusio subjekto kontaktai:

Vardas Pavardė

El. pašto adresas

INFORMACIJA DĖL ASMENS DUOMENŲ TVARKYMO SPECIALIZUOTOS IR (AR) KITOS PAGALBOS TEIKIMO TIKSLU

Vadovaudamiesi 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas) 13 straipsniu, teikiame Jums informaciją, susijusią su Jūsų duomenų tvarkymu:

1. **Duomenų valdytojas** – Vilniaus Baltupių progimnazija, juridinio asmens kodas 190000894, adresas Didlaukio g. 23, Vilnius, tel. (8-5) 277 8345, el. p. rastine@baltupiu.vilnius.lm.lt.

2. **Duomenų apsaugos pareigūnas** – MB „Duomenų sauga“, el. paštas dap@duomenu-sauga.lt, tel. +370 67243319. Jeigu kreipiatės duomenų valdytojo adresu – laišką adresuokite duomenų apsaugos pareigūnui.

3. **Duomenų tvarkymo tikslai ir tvarkomų duomenų apimtis.** Specializuotos ir (ar) kitos reikalingos pagalbos asmeniui suteikimo tikslu tvarkomi šie asmens duomenys: vardas, pavardė, telefono numeris, elektroninio pašto adresas. Kai asmuo nepilnametis, tvarkomi šie asmens duomenys: jo vardas ir pavardė bei atstovo vardas, pavardė, telefono numeris, elektroninio pašto adresas.

4. **Duomenų tvarkymo teisinis pagrindas.** Jūsų asmens duomenų tvarkymo teisinis pagrindas: teisinių prievolių vykdymas ((Reglamento 6 str. 1 d. (c) p.)), Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo 13 str. 4 d.

5. **Duomenų šaltinis.** Jūsų duomenys gaunami tiesiogiai iš Jūsų paties pateiktos informacijos.

6. **Asmens duomenų gavėjai.** Asmens duomenys bus pateikti policijai, specializuotos kompleksinės pagalbos centrui, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Vilniaus miesto vaiko teisių apsaugos skyriui. Asmens duomenys gali būti pateikiami ikiteisminio tyrimo įstaigai, prokurorui ar teismui dėl jų žinioje esančių administracinių, civilinių, baudžiamųjų bylų kaip įrodymai ar kitoms institucijoms ar įstaigoms, kai tokių duomenų pateikimas yra privalomas teisės aktų nustatyta tvarka.

7. Visą aktualią informaciją apie asmens duomenų tvarkymą galite rasti duomenų valdytojo tinklapio skiltyje „Asmens duomenų apsauga“.

8. **Turite šias teises:** gauti informaciją apie savo asmens duomenų tvarkymą; susipažinti su savo asmens duomenimis; atšaukti savo sutikimą tvarkyti asmens duomenis; prašyti ištaisyti netikslius, papildyti neišsamius asmens duomenis; prašyti ištrinti (teisė „būti pamirštam“) asmens duomenis, jei tai galima pagrįsti viena iš priežasčių, numatytų Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 17 straipsnio 1 dalyje; prašyti apriboti savo asmens duomenų tvarkymą, kai taikomas vienas iš atvejų, numatytų Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 18 straipsnio 1 dalyje; prašyti perkelti asmens duomenis; nesutikti su asmens duomenų tvarkymu.

Šias teises galite įgyvendinti teisės aktų nustatyta tvarka. Informacija apie asmens teisių įgyvendinimo tvarką skelbiama įstaigos interneto svetainės skiltyje „Asmens duomenų apsauga“. Iškilus klausimams dėl duomenų subjektų teisių įgyvendinimo, maloniai prašome kreiptis į duomenų apsaugos pareigūną 2 punkte nurodytais kontaktais.

9. **Asmens duomenų saugojimo laikotarpis.** Asmens duomenys tvarkomi ir saugomi 1 metus laiko.

10. **Automatizuotų sprendimų priėmimai.** Informuojame, kad šie Jūsų duomenys nebus naudojami automatizuotiems sprendimams priimti Jūsų atžvilgiu, įskaitant profiliavimą.

11. **Skundų teikimas.** Jeigu Jūs manote, kad Jūsų duomenis mes tvarkome pažeisdami duomenų apsaugos teisės aktų reikalavimus, mes visuomet pirmiausia prašome kreiptis tiesiogiai į mus. Jeigu Jūsų netenkins mūsų siūlomas problemos išsprendimo būdas arba, Jūsų nuomone, mes nesiimsime pagal Jūsų prašymą būtinų veiksmų, Jūs turėsite teisę pateikti skundą Valstybinei duomenų apsaugos inspekcijai (L. Sapiegos g. 17, LT-10312 Vilnius; tel. (8 5) 212 7532; el. paštas: ada@ada.lt).

SKIRTINGO AMŽIAUS VAIKŲ SEKSUALINIS ELGESYS: NORMALUS IR SUSIRŪPINIMĄ KELIANTIS SEKSUALINIS ELGESYS

I. SU SEKSUALUMU SUSIJĘS 2–5 METŲ AMŽIAUS VAIKŲ ELGESYS

Atitinkantis amžių vaiko elgesys	Susirūpinimą keliantis vaiko elgesys	Vaiko elgesys, dėl kurio būtina kreiptis pagalbos į specialistus
Liečia / Trina savo genitalijas, kai yra keičiamos sauskelnės, prieš miegą, kai yra įsitempęs, susijaudinęs ar išsigandęs.	Nesiliauja liesti / trinti savo genitalijų matant kitiems, net kai yra sudrausminamas.	Liečia / Trina savo genitalijas (net iki susižalojimo), atsiribodamas nuo jo amžiui įprastos veiklos.
Tyrinėja / Domisi skirtumais tarp vyro ir moters, mergaitės ir berniuko.	Nesiliauja klausinėjęs apie genitalijų skirtumus net ir tuomet, kai į klausimus jau atsakyta.	Piktai, liūdnei ar agresyviai žaidžia skirtingų lyčių vaidmenis. Demonstruoja neapykantą savo arba priešingai lyčiai.
Liečia šeimos suaugusiųjų narių ar vaikų intymias kūno vietas.	Liečia ne šeimos narių intymias kūno vietas. Prašo, jog jį liestų.	Stengiasi slapčia paliesti suaugusįjį. Leidžia liesti jį kitiems, reikalauja, jog kiti jį liestų.
Nepraleidžia progos žvilgtelėti į nuogus žmones.	Įsistebeilija į nuogus žmones net ir po to, kai prieš tai ne kartą buvo juos matęs.	Prašo žmones nusirengti. Bando jėga juos nurengti.
Klausinėja apie genitalijas, krūtinę, lytinius santykius, vaikų gimimą.	Nesiliauja klausinėjęs net ir tuomet, kai tėvai pateikė vaiko amžiui tinkamus atsakymus.	Klausinėja nepažįstamųjų net ir po to, kai tėvai atsakė į klausimus. Vaiko seksualinės žinios yra per plačios jo amžiui.
Erekcija.	Užsitiesusi erekcija.	Skausminga erekcija.
Patinka būti nuogam. Gali rodyti kitiems savo genitalijas.	Nori būti nuogas viešoje vietoje net po to, kai tėvai sudrausmino ir neleido to daryti.	Atsisako apsirengti. Slapta demonstruoja savo genitalijas net ir po daugelio įspėjimų.
Domisi, kaip žmonės atlieka tualetų reikalus.	Susidomėjimas tualetų reikalais nemažėja savaitėmis.	Atsisako palikti žmones vienus tualete, užstoja jiems kelią į tualetą.
Domisi vaikų gimdymu.	Berniukų domėjimasis nesiliauja kelias dienas / savaites.	Demonstruoja baimę ar pyktį kūdikių, gimdymo ar lytinių santykių atžvilgiu.
Vartoja nešvankius žodžius, susijusius su tualetu ar seksualiniais dalykais.	Nesiliauja vartoti tokių žodžių namuose, net ir sudrausmintas tėvų.	Nenustoja vartoti tokių žodžių ne tik namuose, bet ir viešoje vietoje net ir po daugybės sudrausminimų.
Domisi savo fekalijomis.	Ištepa savo fekalijomis sienas ar grindis daugiau nei vieną kartą.	Žaidžia su fekalijomis, jas teploja net ir po daugybės sudrausminimų.
Žaidžia daktarais, nagrinėja kitų kūnus.	Nesiliauja žaisti net ir jį sudrausminus.	Verčia kitą vaiką žaisti daktarais, nusirengti.
Vedinas smalsumo ir noro tyrinėti, bando įkišti ką nors į genitalijas ar išeinamąją angą.	Nesiliauja to daryti net ir sudrausmintas.	Per prievartą bando įkišti ką nors į savo arba kito vaiko genitalijas ar išeinamąją angą.
Žaidžia namais, vaidina mamą ar tėtį.	Užgula kitus vaikus, būdamas apsirengęs.	Imituoja arba bando atlikti lytinę sueitį, oralinį seksą, būdamas nuogas.

II. SU SEKSUALUMU SUSIJĘS 6–10 METŲ AMŽIAUS VAIKŲ ELGESYS

Atitinkantis amžių vaiko elgesys	Susirūpinimą keliantis vaiko elgesys	Vaiko elgesys, dėl kurio būtina kreiptis pagalbos į specialistus
Klausinėja apie genitalijas, krūtinę, lytinius santykius, vaikų gimdymą.	Demonstruoja baimę ir nerimą, kalbėdamas seksualinio turinio temomis.	Nepalaujamai klausinėja apie seksą. Žinios apie seksą yra pernelyg išsamios jo amžiui.
Domisi, žvilgčioja, kaip žmonės atlieka tualetu reikalus.	Dažnai yra pagaunamas stebintis ar žvilgčiojantis į žmones, atliekančius tualetu reikalus.	Atsisako palikti žmones vienus tualete.
Vartoja nešvankius žodžius, susijusius su tualetu reikalais, genitalijomis ar seksualiniais santykiais.	Nesiliauja vartoti tokių žodžių prie suaugusiųjų, net ir tuomet, kai tėvai jį sudrausmina ir nubaudžia.	Nesiliauja vartoti tokių žodžių net ir po to, kai buvo pašalintas iš klasės / mokyklos ar atribotas nuo kitos veiklos.
Žaidžia daktarus, nagrinėja kitų kūnus.	Dažnai žaidžia daktarus, net ir po to, kai tai daryti jam buvo uždrausta.	Verčia kitą vaiką žaisti daktarus, nusirengti.
Domisi vaikų turėjimo / gimimo procesu.	Berniukas nesiliauja demonstruoti tikėjimą, jog po kelių mėnesių jis turės vaiką.	Demonstruoja baimę ar pyktį vaikų gimdymo, lytinių santykių atžvilgiu.
Rodo kitiems savo genitalijas.	Nori būti nuogas viešoje vietoje net ir sudrausmintas tėvų.	Atsisako apsirengti. Demonstruoja savo genitalijas viešoje vietoje net ir po daugelio įspėjimų.
Domisi šlapinimusi ir tuštinimusi.	Žaidžia su fekalijomis. Tyčia šlapinasi ne į unitazą, o šalia jo.	Be perstojo žaidžia su fekalijomis, jas teploja. Tyčia šlapinasi ant baldų.
Liečia / Trina savo genitalijas, prieš miegą, kai yra įsitempęs, susijaudinęs ar išsigandęs.	Nenustoja liesti / trinti savo genitalijų viešai po to, kai yra sudrausminamas. Masturbuojasi trindamasis į baldus ar kitus objektus.	Liečia / Trina savo lytinius organus, atsiribodamas nuo jo amžiui įprastos veiklos. Masturbuoja kitus žmones.
Žaidžia namais, imituoja mamą ar tėtį.	Užgula kitus vaikus būdamas apsirengęs. Imituoja seksualinį elgesį su lėlėmis / pliušiniais žaislais.	Užgula kitus vaikus būdamas nuogas. Verčia kitą vaiką atlikti lytinę sueitį.
Galvoja, jog priešingos lyties vaikai yra „bjaurūs“, todėl jų negalima paliesti. Vaikosi kitus.	Vartoja nešvankius žodžius kito vaiko, kuris kažkuo skundžiasi, atžvilgiu.	Vartoja keiksmazodžius, kalbėdamas apie kito vaiko šeimą. Skriaudžia priešingos lyties vaikus.
Kalbasi apie seksą su kitais vaikais. Kalba apie priešingos lyties draugo ar draugės turėjimą.	Patiria nemalonumų dėl dažnų kalbų apie seksą. Romantizuoja visus santykius.	Nuolat kalba apie seksą ir lytinę sueitį. Dažnai patiria nemalonumų dėl dažnų kalbų apie seksą.
Nori privatumo vonios kambaryje ar persirengiant.	Labai nuliūsta, jei yra stebimas, kol persirenginėja.	Agresyviai ir verksmingai reikalauja privatumo.
Mėgsta klausytis ir laidyti nešvankius juokelius.	Nuolat įkliūva laidant nešvankius juokelius. Imituoja su seksu susijusius garsus, pavyzdžiui, dūsauja, aimanuoja.	Nenustoja laidyti nešvankių juokelių net ir po to, kai buvo pašalintas iš klasės / mokyklos ar atribotas nuo kitos veiklos.
Žiūri nuogų žmonių nuotraukas / paveikslėlius.	Žavisi nuogų žmonių nuotraukomis / paveikslėliais.	Nori masturbotis stebėdamas tokias nuotraukas / paveikslėlius arba jas / juos demonstruoja kitiems.
Žaidžia žaidimus, susijusius su seksu ir seksualumu, su tokio paties amžiaus vaikais.	Nori žaisti tokius žaidimus su daug jaunesniais arba vyresniais vaikais.	Verčia kitus vaikus žaisti tokius žaidimus.

Piešia genitalijas ant žmogaus figūros meno sumetimais.	Piešia genitalijas ant vienu figūrų, o ant kitų – ne. Piešiamų genitalijų dydis neatitinka kūno proporcijų.	Vaizduojamos genitalijos išsiskiria kaip ryškiausia figūros ypatybė. Vaizduoja lytinę sueitį, grupinį seksą, sadistines ar mazochistines scenas.
Nagrinėja skirtumus tarp vyro ir moters, mergaitės ir berniuko.	Yra sumišęs / sutrikęs dėl vyro ir moters skirtumų net ir po to, kai visi klausimai buvo atsakyti.	Piktai, liūdnei ar agresyviai žaidžia skirtingų lyčių vaidmenis. Demonstruoja neapykantą savo arba priešingai lyčiai.
Nepraleidžia progos pažiūrėti į nuogus žmones.	Spokso / Tyko progų paspoksoti į nuogus žmones, nors yra matęs nuogų žmonių.	Prašo žmones nusirengti. Bando jėga juos nurengti.
Apsimeta priešingos lyties asmeniu.	Nori būti kitos lyties asmeniu.	Nekenčia savo lyties, genitalijų.
Nori palyginti savo genitalijas su bendraamžiu.	Nori palyginti savo genitalijas su daug jaunesnių arba vyresnių vaikų.	Reikalauja pamatyti vaikų ar suaugusiųjų genitalijas, krūtinę, sėdmenis.
Domisi bendraamžių genitalijų, krūtinės ar sėdmenų lietimui arba nori, kad bendraamžiai tai darytų jam.	Nepaliamajai nori liesti kitų vaikų genitalijas, krūtinę, sėdmenis. Bando imituoti oralinį, analinį ar vaginalinį seksą.	Verčia kitus vaikus leisti jam liesti jų genitalijas, krūtinę, sėdmenis. Verčia kitus vaikus imituoti oralinį, analinį ar vaginalinį seksą.
Bučiuoja artimus suaugusiuosius ir vaikus, leidžiasi jų pabučiuojamas.	Bučiuojasi su liežuviu. Su kitais bendrauja seksualizuota maniera. Baugščiai reaguoja į suaugusiųjų apkabinimą ar bučinį. Nuliūsta, jei viešai demonstruojama meilė / dėmesys. Bučiuoja nepažįstamus suaugusiuosius ir vaikus.	Pernelyg familiariai elgiasi su nepažįstamais žmonėmis. Kalba seksualizuota maniera su nepažįstamais žmonėmis. Fizinis kontaktas su suaugusiais sukelia stiprų susijaudinimą.
Žvilgčioja į kitų genitalijas, sėdmenis, krūtis.	Liečia / Spokso į kitų genitalijas, sėdmenis, krūtis. Prašo kitų liesti jo genitalijas, sėdmenis, krūtis.	Stengiasi slapčia paliesti kitų genitalijas, krūtis, sėdmenis. Bando manipuliuoti kitu, kad jis paliestų vaiką.
Erekcija.	Užsitęsusi erekcija.	Skausminga erekcija.
Vedinas smalsumo ir noro tyrinėti, bando įkišti ką nors į genitalijas ar išeinamąją angą.	Dažnai kiša ką nors į savo vaginą ar išeinamąją angą. Bando įkišti ką nors į kitų vaikų genitalijas / išeinamąją angą.	Panaudodamas prievartą ir jėgą, bando įkišti ką nors į kitų vaikų genitalijas / išeinamąją angą. Pažeidžia savo ar kitų genitalijas / išeinamąją angą.
Domisi gyvūnų dauginimusi.	Liečia gyvūnų genitalijas.	Seksualinis elgesys su gyvūnais.

DARBUOTOJO POKALBIO SU VAIKU, GALIMAI PATYRUSIU SMURTĄ ARTIMOJE APLINKOJE, YPATUMAI

Darbuotojas, įtaręs ar pastebėjęs galimo smurto prieš vaiką požymius vaiko kūne, elgesyje, emocijose ar vaiko atstovų pagal įstatymą bendravime su vaiku, turėtų susirūpinti ir pasidomėti, kas jam nutiko. Kalbėdamas su vaiku darbuotojas turėtų atkreipti dėmesį į kai kurias pokalbio ypatybes:

- ✓ sudaryti kiek įmanoma saugesnes ir patogesnes pokalbiui sąlygas (pvz., vienam klasėje), kad vaiko nerimas sumažėtų;
- ✓ atsisėsti šalia vaiko arba jam patogiu atstumu viename akių lygyje (nerekomenduojama sėdėti už stalo vienas priešais kitą);
- ✓ klausti vaiko, kas jam nutiko, užduodant atvirus klausimus (pvz., „Šiandien pastebėjau mėlynės ant tavo rankos riešo. Kas tau atsitiko?“ Neklausti: „Ar čia tam tikras asmuo tau mėlynės padarė?“);
- ✓ ramiai išklausti vaiką, nepertraukinėti, leisti pasakyti, kiek vaikas nori / gali; neprarasti savitvardos: matydamas, kad suaugusysis, kuriam vaikas atsiskleidė, išsigando, supyko ar pasibaisėjo, gali išgąsdinti vaiką, jis gali daugiau nebepasakoti arba atsiimti savo žodžius;
- ✓ tikėti vaiku: jei vaikas prabilo apie smurtą, jis parodė pasitikėjimą suaugusiuoju. Jei vaikas išgirs abejonę, ar jis sako tiesą, daugiau gali nieko nebesakyti, ir smurtas gali tęstis toliau;
- ✓ nuraminti vaiką, palaikyti jį: vaikui atskleisti smurtą veikiausiai reikėjo sukaupti daug drąsos. Svarbu jam perteikti žinią, kad jis gerai pasielgė kreipdamasis pagalbos (pvz., „gerai, kad tu man pasakei apie tai“, „man gaila, kad tau taip atsitiko“);
- ✓ nekaltinti, nesmerkti, nekritikuoti vaiko: svarbu yra vaikui perduoti vienareikšmišką žinią, kad jis nėra kaltas dėl patirto smurto, už tai yra atsakingas suaugęs žmogus, kuris elgėsi neleistinai;
- ✓ skatinti vaiką pasidalinti savo išgyvenimais, jausmais: tikėtina, kad vaikas patiria daug įvairių jausmų ir išgyvenimų: baimę būti kaltinamu, baimę dėl smurtautojo keršto, gėdą, kaltę ir kita, kurie jį slegia;
- ✓ klausiant, kalbant vartoti suprantamus vaikui žodžius, sąvokas, atitinkančias vaiko amžių, pažintinius gebėjimus ir supratimą, specialiųjų ugdymosi poreikius;
- ✓ suprasti, kad vaikas gali būti emociškai prisirišęs prie smurtavusio prieš jį asmens (pvz., jei vaiką seksualiai tvirkino tam tikras asmuo, vaikas gali išgyventi labai prieštaringus jausmus – meilę smurtautojui ir neapykantą jam už padarytą skriaudą), vengti jį kaltinančių, vertinančių ar nukreipiančių klausimų, teiginių;
- ✓ patvirtinti vaikui, kad jis gerai padarė pasisakęs apie patiriamą smurtą;
- ✓ pokalbio metu patikinti vaiką, kad smurtas prieš jį – ne jo kaltė, o smurtavusiojo atsakomybė;
- ✓ klausytis vaiko ir sąžiningai atsakyti į jam kylančius klausimus: vaiką gali kankinti nežinia dėl ateities, smurto atskleidimo pasekmių. Svarbu patikinti vaiką, kad bus stengiamasi užtikrinti jo saugumą, tačiau nežadėti to, ko nėra galimybės išpildyti (pvz., nereiktų vaikui sakyti „Tavo mama nenusimins“);
- ✓ paaiškinti vaikui (atsižvelgiant į vaiko amžių ir supratimą), kas vyks po to, kai jis pasisakė, kokių veiksmų imsis darbuotojas vaikui apsaugoti;
- ✓ būti prieinamu vaikui, nepalikti jo vieno su savo problema, mintimis ir jausmais.

Rekomenduojama vaiko papasakotas smurtinės situacijos detales užrašyti kaip įmanoma tiksliau, cituojant vaiko kalbą: kada prasidėjo smurtas, kas tai darė, kas apie tai žino / žinojo, kam vaikas yra dar pasakojęs ar (ir) kodėl nepasakojo, kokie, vaiko supratimu, buvo smurtautojo motyvai, kaip vaikas jautėsi po smurtinio įvykio. Darbuotojas turėtų įvertinti, kiek vaiko pasakojimas galimai realistiškas, ar vaiko nurodomos aplinkybės, faktai atitinka sužalojimų turinį, sunkumą (pvz., ant vaiko rankos matoma suaugusio asmens plaštakos dydžio mėlynė, o vaikas sako, kad jam per ranką sudavė penkiametis brolis). Svarstyti apie vaiko patiriamą smurtą galima, kai vaiko sužalojimai yra

neįprasti, jo pasakojimas atrodo neįtikinamas. Svarbu prisiminti, kad smurtą patyrę vaikai dažnai neprisipažįsta, kas ir kaip prieš juos smurtavo, dėl įvairių priežasčių: galvoja (ar yra įtikinti), kad yra patys kalti dėl tokio elgesio su jais; nori būti ištikimi savo smurtautojui; bijo smurto atskleidimo pasekmių ar pan.

Kalbantis su vaiku neleistina:

- ✓ žadėti tai, ko nebus galimybės ištesėti, pvz., „tau daugiau nieko blogo neatsitiks“;
- ✓ versti vaiką detaliai pasakoti apie patirtą smurtą. Svarbu leisti jam kalbėti tiek, kiek jam norisi;
- ✓ vertinti ir klausinėti vaiką apie jo jausmus smurtautojui;
- ✓ klausti vaiko, kodėl jis anksčiau nepasakė / nesipriešino smurtui; tai vaikui gali sustiprinti kaltės jausmą; jei yra žinoma, kas yra smurtautojas, leisti jam susitikti su vaiku; šiuos klausimus turi spręsti policija ir (ar) Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos teritoriniai skyriai;
- ✓ leisti vaikui atsiskleisti prie kitų vaikų. Reikia saugoti ir gerbti jo privatumą, neatskleisti ir neaptarinėti informacijos su įvykiu nesusijusiems asmenims.

SVARBU: darbuotojo įtarimai dėl vaiko galimai patiriamo smurto nėra įrodymai. Įrodymų rinkimas – teisėsaugos specialistų kompetencija.

Skubia vaiko apsauga būtina pasirūpinti, kai:

- ✓ kyla akivaizdus pavojus vaiko fizinei, psichinei sveikatai;
 - ✓ nėra maisto, vaikas badauja;
 - ✓ nesaugu dėl higienos stokos (pvz.: tikimybė infekcijoms, nes nėra geriamo vandens ir pan.);
 - ✓ dėl psichikos sveikatos sutrikimų paūmėjimų vaiko atstovai pagal įstatymą nėra pajėgūs pasirūpinti vaiko fiziniais, psichologiniais, socialiniais poreikiais;
 - ✓ yra tikimybė, kad vaiko atstovai pagal įstatymą, vartojantys psichoaktyvias medžiagas (alkoholį, narkotikus) ir apsvaigę nuo jų, artimiausiu metu nesiliaus to daryti.
-